

Kur'ân Ayetlerini İsimlendirme Geleneği

Yrd. Doç. Dr. Burhan BALTACI*

Atf / ©- Baltacı, B. (2011). Kur'ân Ayetlerini İsimlendirme Geleneği, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (1), 21-53.

Özet- Kur'ân'ın ve surelerin isimlerinin var olduğu bilinmektedir. Bazı ayetlerin isimleri kaynaklarımızda yer almaktadır. Bununla beraber kaynaklarda ayetlerin isimlendirilmesinden bahsedilmemektedir. Bu çalışmamızda, Kur'ân ayetlerinin isimlendirilmesi üzerinde durduk. Klasik kaynaklarımızda ve modern literatürde yer alan ayet isimlerinden bir kısmına yer verdik. Ayetlerin neden bu isimle anıldığını izah etmeye çalıştık.

Anahtar sözcükler- Kur'ân, ayet, ayetlerin adlandırılması, ayetlerin isimleri, Besmele, Ayet el-Kursî

Giriş

Kur'ân-ı Kerim'in birden fazla isminin ve sıfatının bulunduğu bilinen bir husustur.¹ Kur'ân-ı Kerim'in bazı surelerine de çeşitli isim/isimler verildiğine dair pek çok rivayet günümüze ulaşmıştır.² Surelerin isimlendirmesinin tevki olup olmadığı da tartışılmış olmakla

* Kastamonu Üni. Eğitim Fakültesi DKAB Eğitimi Bölümü, e-posta: baltaciburhan@hotmail.com

¹ Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. 'Abdillâh (794/1392), *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1990, ss. 370-377. Konu ile ilgili müstakil bir çalışma olarak bkz. Abdurrahman Çetin, "Kur'ân'a Göre Kur'an'ın İsim ve Sıfatları," *Uludağ Ü. İlahiyat F. Dergisi*, sy. 5, c. 5, Bursa 1993, ss. 67-103. Ayrıca bkz. Abdülhamit Birışık, "Kur'an, Tarihi ve İsimleri" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara 2002, XXVI, 383-384. Konu ile ilgili kaynaklar için bkz. aynı yer, XXVI, 387-388.

² Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 366 vd.; Suyûfî, Celâluddîn 'Abdurrahmân (911 h.), *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, I-II, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1987, I, 167-177; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV. Yay., Ankara

beraber³ ilk kelimesi, konusu, içinde geçen bir isim gibi farklı hususlara binaen surelere isimlerin verildiği bilinmektedir. Kaynaklarımızda Kur'ân'a ve surelere verilen isimler ve bu isimlendirmelerin sebepleri, tevkifliği ve benzeri hususlar tartışıldığı halde ayetlerin isimlendirilmesi ve ayetlere verilen isimler konusuna değinilmemiştir. Günümüzde Kur'ân Tarihi'ne dair yazılan eserlerde de ayetlerin isimlendirilmesi geleneği üzerinde durulmamıştır.⁴ Sadece yeri geldiği zaman "Ayet el-Kursî, besmele, müdayene, deyn, riba" gibi çok yaygın olan belli başlı ayetler, metni veya sure ve ayet numarası ile değil de özel isimleri kullanılarak anılmıştır.⁵

Ayetlerin isimlendirilmesi hakkında, Hz. Peygamber'e ulaşan ve erken döneme varan rivayetler bulunmaktadır. Mesela Hz. Peygamber'in Bakara Suresi 2/255. ayeti "*Ayetu'l-Kursî*" olarak nitelendirdiğine dair rivayetler en yaygın olanıdır.⁶ Bunun yanında geleneğimizde çeşitli ayetlere bir veya birkaç isim verildiğine dair ifadeler rastlanır. Nitekim Bakara 2/255. ayete *Ayet el-Kursî*, Mücadele 58/1–2. ayetlere *Ayetu'z-Zihâr*, Nur 24/6–9. ayetlere *Ayetu'l-Li'ân*, Al-i İmran 3/61. ayete *Ayetu'l-Mubâhele*, Tevbe 9/1-5. ayete (veya 1-15) *Ayetu's-Seyf* isimleri verilmiştir.⁷

1989, s. 159. Konu ile ilgili müstakil bir çalışma olarak bkz. Ahmet Bedir, "Sûrelerin İsimleri," *Har-ran Ü. İlahiyat F. Dergisi*, sy. 5, Şanlıurfa 1999, ss. 167-216.

³ Suyûtî, *el-İtkân*, I, 177.

⁴ Ulaşabildiğimiz modern kaynaklar arasında Mehmet Paçacı, *Kur'an'a Giriş* adlı eserinde ayetler hakkında bilgi verirken "Bazı ayetlere ve ayet guruplarına da özel adlar verilmiştir. Bunların en meşhuru Âyetü'l-kürsî'dir (Bakara 2/255). Deyn (borç) ayeti, riba (faiz) ayeti, kumar ayeti şeklinde adlandırmalar ise daha çok ayetlerin konusuyla ilgilidir." ifadelerine yer vermek suretiyle bazı ayetlerin isimlerinin varlığına dikkat çekmektedir. İsam Yay., İstanbul 2006, s.79.

⁵ Gelenekten misal olması açısından bkz. Zerkeşî, *el-Burhân*, II, 73 (Ayet el-Kursî), II, 78 (Deyn), II, 92 (Besmele); Günümüzden örnek olarak bkz. Osman Keskiöğlü, *Nüzûlünden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, TDV Yay., Ankara 1989, s. 126 (Müdayene âyeti); Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, MÜİF Vakfı Yay., İstanbul 2007, s. 112 (Müdayene âyeti); Paçacı, *Kur'an'a Giriş*, s.79 (Âyetü'l-kürsî, Deyn (borç) ayeti, riba (faiz) ayeti, kumar ayeti).

⁶ Rivayetler için bkz. İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâ'il (774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, I-IV, Mektebetu'l-Menâr, Ürdün 1990, I, 267–269.

⁷ Örnek olarak bkz. "Ayetü'l-Kursî:" İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 267; Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-X, Eser Neşriyat, İstanbul ts., II, 852; "Ayetü'l-Mubâhele:" İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 301 ve I, 323; "Ayetu's-Seyf:" İbn Hazm, Ebû 'Abdillâh Muhammed, *fi Ma'rifeti'n-Nâsih ve'l-Mensûh*, (*Tefsîru'l-Celâleyn* yanında), s. 444, 447. Sonraki bölümlerde ayetlerin isimlerinden geniş olarak bahsedilecektir. Burada örnek birkaç isim ile yetinilmiştir.

Bunların haricinde “ayetu'l-ahkâm,”⁸ “ayetu'r-rahâ-âyetu's-şiddet”⁹ gibi bazı genel isimlendirmeler de vardır ki bunlar pek çok ayeti içine alması sebebiyle bir tek ayete ad olacak şekilde kullanılmamıştır. Bu sebeple araştırmamızın dışında kabul etmekteyiz. Günümüzde teker teker bazı ayetlerin isimlendirilmesinin kullanıldığı gibi ayetlerin belli isimler altında tefsir edildiği eserler de vücuda getirilmektedir. “İtab ayetleri,¹⁰ dua ayetleri,¹¹ azap ayetleri¹² ve ibadet ayetleri¹³” hakkındaki çalışmalar buna örnek olarak gösterilebilir. Bu tür isimlendirmeler de tek bir ayeti ele almadığı için bu araştırmamıza dâhil edilmemiştir.

Bir kısım ayetlerin tek bir ismi olmakla beraber kaynaklarda bazı ayetlerin birden fazla ismine rastladığımızdan dolayı örnek olarak verdiğimiz ayetleri isimleri ile değil de ayet numaraları ile sıralamayı uygun bulduk. Başlıkta ise en yaygın olarak kullanılan isimlendirmeye yer verirken diğer isimleri varsa onları da konunun açıklandığı bölümde zikrettik.

Bu çalışmamız Kur'ân ve Tefsir tarihi kaynaklarımız ve günümüz eserlerinde değişilmeyen ayetlerin isimlendirilmesi geleneğinin varlığını ortaya koymaya yöneliktir. Genel olarak ayetlerin adlandırmasından bahsederken, bütün ayetlerin isimlendirilmesine değinmesi –ki her ayetin ismi de bulunmamaktadır- ve her kaynakta yer alan ayet isimlerine yer vermesi bu çalışmanın boyutlarını hayli aşmaktadır. Biz burada ayetleri isimlendirme geleneğini gösteren belli ayetleri ve isimlerini kaynaklardan tespit etmekle yetindik.

⁸ Taberî (310/922), *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, (“Şâmile2” programındaki eser kullanılmıştır.), V, 36 gibi.

⁹ Örnek olarak bkz. Taberî, *Câmi'*, XXII, 116.

¹⁰ Ömer Faruk Demireşik, *İtab Ayetleri Işığında Hz. Peygamber'in Dindeki Yeri ve İsmeti*, Danışman: Prof. Dr. Bedrettin Çetiner, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE), 2003.

¹¹ Mehmet Kılıçarslan, *Edebi Açısından Kur'an'daki Dua Ayetleri*, Danışman: Doç. Dr. Hasan Keskin, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Ü. SBE, 2006.

¹² Paşa Odabaş, *Kur'an'daki Azap Ayetlerinin Vaaz ve İrşatta Kullanılmasının Din Eğitimi Açısından Tahlihi*, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Ü. SBE, 2006.

¹³ Muhammed Coşkun, *İbadet Ayetlerinin Antropolojik Yorumu*, Danışman: Prof. Dr. Hasan Elik, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ü. SBE, 2010.

I. KLASİK LİTERATÜRDE AYETLERİN İSİMLENDİRİLMESİ

Besmele

Kur'ân'da Tevbe Suresi hariç her surenin başında yer alan "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ" - *Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm* ibaresi, "إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ" Neml Suresi 27/30. ayetin bir parçasıdır. Dolayısıyla bu ifadenin Kur'ân'dan bir ayet/ayetin bölümü olduğunda ittifak vardır. Tartışma konusu olan, bu ibarenin her bir surenin başında ayet olup olmadığı meselesidir. Bu konu tefsirlerde daha çok ilk yer aldığı sure olan Fatıha Suresi'nin tefsirinde tartışılmıştır.¹⁴ Bunun yanında bazı tefsirlerin başlangıcında Fatıha Suresi tefsir edilmeden önce "Besmele veya Besmele Tefsiri" adı altında bir başlık açıldığı da olmuştur.¹⁵ Gerek sure başlarında ayet olup olmaması tartışmalarında gerekse bazı tefsirlerin ilgili bölümlerinde "*Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm*" lafzı kısaca "Besmele" olarak isimlendirilmektedir. Biz de "*Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm*" lafzının Neml 27/30. ayette yer alması sebebiyle ayetlerin isimleri ile ilgili bu çalışmamızda besmeleye yer vermenin uygun olacağı kanaatini taşımaktayız.

Hadis kaynaklarında da "Besmele" lafzının kullanıldığını görmekteyiz.¹⁶ Besmeleyi bu isimle kullanma geleneği hadis şerhlerinde devam etmiştir.¹⁷ Tefsirde olduğu gibi Hadis kaynaklarında da besmelenin sure başlarında ayet olup olmaması tartışılmış ve bu tartışma

¹⁴ Tartışmalar hakkında bkz. Suat Yıldırım, "Besmele," *DİA*, İstanbul 1992, V, 530-531. Burada Suat Yıldırım Hoca'nın "Neml sûresindeki besmele âyeti (27/30) nazil olduktan sonra besmele son şeklini almış, ..." ifadelerinde "besmele âyeti (27/30)" ibaresi besmelenin ayet olarak kullanıldığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bkz. aynı yer.

¹⁵ Kurtubî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (671/1273), *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX + F, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1413/1993, I, 65 ve devamı bu tür uygulamaya misal teşkil edecek türdendir.

¹⁶ Muslim, Ebû'l-Huseyn Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (h.261), *Sahîhu Muslim*, I-V, thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut 1412/1991, I, 300; Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, I, 116, 251, 349 vb.

¹⁷ İbn Hacer, Hafız Ahmed b. 'Ali b. Hacer el-'Askalânî (852 h.), *Fethu'l-Bârî*, I, 8, 46, 140, 201, 359, 431, II, 3, 77, 188; Nevevî, Muhyiddin Ebû Zekeriyya Yahyâ b. Şeref (676 h.), *Şerhu Sahîhi Muslim*, II, 200, IV, 103-104, 111-113, 214; Munâvî, Muhammed Abdurraûf el-Munâvî (1031 h.), *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*, I-VI, Mısır 1356, I, 284, 296, 309, 564, II, 183, 453; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî (1250/1834), *Neylu'l-Evtâr Şerhu Munteka'l-Ahbâr*, II, 223.

çerçevesindeki rivayetlere yer verilmiştir. Ayrıca besmelesiz yemeğe başlamanın nehyine dair rivayetlerde besmele lafzını görmekteyiz.¹⁸ Hadis kaynakları kadar yoğun olmasa da fıkıh metinlerinde “Besmele” ibaresinin kullanıldığına rastlamaktayız.¹⁹

Müfessirler “Besmele” lafzını tefsirlerinde sıkça kullanmaktadırlar. Bunların başında Kurtubî²⁰ ve İbn Kesîr²¹ gelmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını tefsir eden eserlerde yer alması yanında müstakil olan besmele tefsirleri de bulunmaktadır. Çoğunluğu el yazması olarak kütüphanelerimizde yer alan bu eserlerin isimlendirilmesinde “*Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm*” ibaresi yanında²² çoğunlukla “Besmele” lafzı kullanılmıştır. Bu eserler genelde *Risâletu'l-Besmele*,²³ *Risâle fil-Besmele*,²⁴ *Risâle fî Hakkil-Besmele*,²⁵ *Risâle Te'vîli'l-Besmele*,²⁶ *Şerhu'l-Besmele*,²⁷ şeklinde adlandırılmaktadırlar. İsimlendirmede bazen, *Risâle-i Tefsîr-i Besmele*,²⁸ *Tefsîru Besmele*²⁹

¹⁸ Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî (807 h.), *Mecme'u'z-Zevâid ve Menbe'u'l-Fevâid*, I-X, ys. 1407, IV, 30 (Taberânî'den naklen).

¹⁹ Örnek olarak bkz. Âmidî, Ebû'l-Hasen Seyfuddîn Ali b. Muhammed (631/1233), *el-lhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, I, 213.

²⁰ Örnek olarak bkz. *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I, 59, 91, 92, 94, 96, 97, 117, VIII, 61, IX, 37, X, 271, XI, 130.

²¹ Örnek olarak bkz. *Tefsîr*, I, 9, 10, 17, 18, 19, 25, 38, II, 171, 332, IV, 557. Diğer tefsirlerde de bu kullanıma rastlanmaktadır. bkz. Mahallî-Suyûtî, *Tefsîru'l-Celâleyn*, s. 239.

²² Örnek olarak bkz. 25 Hk 23993, Ebû Sa'îd Muhammed b. Mustafâ el-Hâdimî (1175/1762), *Risâle fî Beyâni "Bismillahir-Rahmânir-Rahîm"*, müstensih: Muhammed Hıfzı b. Ahmed Erzurumî, istinsah tarihi: (1266/1848), 83 vr., Erzurum İl Halk Kütüphanesi.

²³ 05 Ba 976/4, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkindî (373/983), *Risâletu'l-Besmele*, vr. 99a-100a, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi Yazmaları.

²⁴ 10 Dur 88, *Risâle fî'l-Besmele*, müellifi bilinmiyor (mb.), müstensih: Ahmed es-Sahavî, istinsah tarihi (1197/1782), 38 vr., Balıkesir Dursunbey İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi.

²⁵ 16 Ha 49-2, Şerafuddîn Davûd b. Mahmûd el-Kayserî (751/1350), *Risâle fî Hakkil-Besmele*, vr. 204a-205b+1, Haraççoğlu Koleksiyonu, Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi.

²⁶ 19 Hk 402/11, Cemâluddîn Halvetî İsmâil b. Abdillâh er-Rûmî (899/1494), *Risâletu Te'vîli'l-Besmele*, vr. 85b-89b, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi.

²⁷ 37 Hk 835/1, Hâdimî, *Şerhu'l-Besmele*, müstensih: Ali b. Muhammed, istinsah tarihi: (1198/1783), vr. 1b-33a, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi.

²⁸ 45 Hk 1310/7, *Risâle-i Tefsîr-i Besmele*, mb., vr. 83b-101a, Manisa İl Halk Kütüphanesi.

ve benzeri eserlerde olduğu gibi, ayetlerin izahı için kullanılan “tefsir” ibaresine yer verildiği de olmaktadır. Bütün bu farklılıklara rağmen adı geçen yazma eserlerin ortak özelliği, isimlerinde “Besmele” lafzının var olmasıdır.³⁰ Bu isimlendirmelerden bir kısmının yazma eserlerin bizzat kendi adı olmayıp kullanım kolaylığı olması için kataloglama esnasında verilen isimler olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Bakara Suresi 2/255: Ayet el-Kursî

Türkçede en yaygın olarak kullanılan ayet ismi Bakara Suresi 255. ayete ad olan “Ayete'l-Kürsî”dir. Bu isim ilgili ayette yer alan “Kursî (كُرْسِيّ)” kelimesinin “ayet” lafzı ile beraber kullanımından oluşan ve “Kursî Ayeti” anlamına gelen “Ayetu'l-Kursî” ibaresinin yaygın olarak kullanılan şeklidir. Biz bu çalışmamızda hem aslî şekline uygunluk hem de yaygın kullanımı ortak olarak ifade etmesi hasebiyle “Ayet el-Kursî” şeklinde yazmayı tercih ettik.

Ayet isimleri arasında kullanımı ilk dönemde en yaygın ayet olan Ayet el-Kursî'nin Bakara Suresi 255. ayeti ifade etmek için kullanımına Hz. Peygamber'in hadislerinde ve ilk dönem rivayetlerde sıkça rastlamaktayız.³¹ Sonraki dönemlerde de aynı ayeti ifade etmek için kullanılan bu isim hadis kaynaklarında ve tefsire dair eserlerde de yerini almıştır.³² Bu ayetin ismini içeren lafızların genel olarak ayetin faziletine dair rivayetleri ifade ederken kul-

²⁹ 06 Mil Yz A 5629/9, *Tefsîru Besmele*, mb., vr. 35b, dvd nu.333, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu.

³⁰ Bazı yazma besmele tefsiri nüshaları hakkında bkz. Yıldırım, “Besmele,” *DIA*, V, s. 532.

³¹ Örnek olarak bkz. İbn Huzeyme, Muhammed b. İshâk Ebû Bekr es-Sulemî en-Neysâbü'rî (223-311), *Sahîh*, I-IV, tah. Muhammed Mustafâ el-A'zamî, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1390/1970, IV, 91; Ahmed, Ebû 'Abdillâh Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî (241/855), *Musned*, VI, 461; Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Cû'fî (256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VI, tah. Mustafâ Dîb el-Buğâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1407/1987, II, 812, III, 1194, IV, 1914; Muslim, *Sahîh*, I, 555; Ebû Dâvûd, Suleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî (275/888), *Sunenu Ebî Dâvûd*, Salât 352, Hurûf 1; İbn Hibbân (354 h.), Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temîmî, *Sahîh*, I-XVIII, tah. Şu'ayb el-Ârnâût, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1414/1993, II, 77 (Listeyi daha fazla uzatmakta fayda mülâhaza edilmemektedir.).

³² İbn Ebî Hâtim, Abdurranmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî (327/939), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm Musneden 'an Rasûlillâhi ve's-Sahâbeti ve't-Tâbiîn*, (Şamile2,) thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, Riyâd 1417/1997, II, 256; Kurtubî, *el-Câmi'*, I, 110, 111, II, 50, 278, III, 268; III, 269-272, IV, 52, V, 135, X, 317, XV, 294, XVIII, 258; İbn Kesîr (774 h.), *Tefsîr*, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1401, I, 33-34, 149, 305, 306-310, 324, 342, 344, 587-588, IV, 97, 110, 576.

lanıldığı da müşahede etmekteyiz.³³ Ayrıca Bakara 2/255. ayete “a'zamü'l-âyât, seyyidetü âyi'l-Kur'ân, efdalü âyi'l-Kur'ân, eşrafü âyi'l-Kur'ân, âyetü sıfâtillâh, âyetü't-tevhîd, el-âyetü'l-hâfıza, el-âyetü'd-dâfia” gibi isimler verildiği de kaynaklarda zikredilmektedir.³⁴

Bakara Suresi 255. ayetin tefsirine dair yazılmış olan müstakil eserlerin hemen tamamına yakınının isimlendirilmesinde de “Ayete'l-Kursî” ibaresi ile karşılaşmaktayız. Bunlardan yazma olan eserlerin isimlendirilmesinde genelde *Tefsîru Ayetil-Kursî*³⁵ gibi Ayete'l-Kursî'nin tefsiri ve *Şerhu Ayeti'l-Kursî*'deki gibi³⁶ Ayete'l-Kursî'nin şerhi ifadeleri kullanılmaktadır. *Futûhul-Ğaybil-Kudsî fî Tefsîri Âyetil-Kursî*³⁷ gibi özel bir adla isimlendirilen eserler olmakla beraber genelde bu eserler *Tefsîru Ayetil-Kursî*³⁸ olarak isimlendirilmektedirler. Adı geçen yazma eserler arasında, *Risâle fî Fezâilî Ayetil-Kursî*³⁹ adlı eserdeki gibi Ayete'l-Kursî'nin faziletine dair müstakil eserler de göze çarpmaktadır. İlgili yazma eserler arasında *Tefsîr-i Sûre-i Kevser ve Ayete'l-Kursî*⁴⁰ gibi bir başka sure ile beraber tefsir edilenler de bulunmaktadır.

³³ Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 125; Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân b. Kaymâz, Ebû 'Abdillâh (673-748), *Siyeru A'lâmîn-Nubelâ*, I-XXIII, tah. Şu'ayb el-Arnaût, Beyrut 1413, X, 578; Mizzî, Yûsuf b. Ez-Zekiy Abdurrahmân Ebû'l-Haccâc (654-742), *Tehzîbu'l-Kemâl*, I-XXXV, Risâle, Beyrut 1400/1980, IX, 343.

³⁴ (Nazillili Muhammed Hakkı, *Hazînetü'l-Esrâr*, Kahire 1306, s. 125-138.) Mustafa Çetin, “Ayete'l-Kürsî,” *DİA*, İstanbul 1991, IV, 244-245'den naklen.

³⁵ 37 Hk 417/2, *Tefsîru Âyeti'l-Kursî*, mb., vr. 89b-146b, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi.

³⁶ 05 Ba 1816/2, *Şerhu Âyeti'l-Kursî*, mb., vr. 76b-82a, istinsah tarihi: (1180 /1765), Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi.

³⁷ 55 Hk 970/20, Ahmed b. Ömer el-İskenderânî ed-Dimaşkî (795/1392), *Futûhu'l-Ğaybi'l-Kudsî fî Tefsîri Âyet el-Kursî*, vr. 103a-105b, dvd nu. 1657, Milli Kütüphane, Samsun İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu.

³⁸ 06 Mil Yz A 8368/2, *Tefsîru Âyeti'l-Kursî*, mb., istinsah tarihi: (1710/1756), vr. 14a-150a, dvd nu. 552, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu.

³⁹ 06 Mil Yz A 3757/5, *Risâle fî Fedâilî Âyeti'l-Kursî*, mb., vr. 37b-38b, dvd nu. 204, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu.

⁴⁰ 55 Vezirköprü 591/3, *Tefsîr-i Sûre-i Kevser ve Âyet el-Kursî*, mb., vr. 55b-56a, dvd nu. 1689, Milli Kütüphane Samsun Vezirköprü İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu.

Yukarıdaki eser isimlerinden ve kaynaklardan anlaşılacağı üzere Bakara 2/255. ayetin Ayet el-Kursî olarak isimlendirilmesi ve bu isim ile kullanımı oldukça yaygındır.⁴¹

Bakara 2/222: Ayetu'l-Mahîd

“آية المحيض” “Ayetu'l-Mahîd (hayızlı kimse hakkında ayet)” olarak isimlendirilen ayet “ويسألونك عن المحيض” ifadeleri ile başlayan Bakara 2/222. ayettir. Taberî’de (310/922), Sa’îd b. Cubeyr’den (95/714) nakledilen bir rivayette o, kendisinin Mucâhid (103/721) ile beraber İbn ‘Abbâs’ın (68/687) yanında otururlarken bir kimsenin gelerek İbn ‘Abbâs’a “Mahîd (hayızlı hakkındaki) Ayeti” sorması üzerine İbn ‘Abbâs’ın “ويسألونك” ile başlayan (Bakara 2/222.) ayeti okuduğunu nakleder.⁴² Rivayetin yer verildiği başka bir yerde ise İbn ‘Abbâs’ın ayet hakkında açıklama yaptığı da rivayet edilir.⁴³ Aynı rivayeti İbn Ebî Hâtim (327/939) naklederken “Hayız Ayeti (آية الْحَيْض)” ifadesi yer almaktadır.⁴⁴

Yukarıda bahsi geçen Ayetu'l-Mahîd isimlendirmesinin ayette yer alan “Mahîd” kelimesinden kaynaklandığını, “Hayız Ayeti” şeklindeki isimlendirmenin ise ayetin anlam içeriği itibarıyla yapıldığını anlamaktayız ki aynı rivayetin farklı iki şekilde kaynaklarda yer bulması bu isimlendirmenin tevkîfî olmayıp hatırlatmayı kolaylaştırmak üzere kullanıldığını göstermektedir. Bütün bu rivayetlerde ayetten bahsedilirken ismi ile anılmakta ve muhataplar da bundan hangi ayetin kastedildiğini anlamaktadırlar. Bu rivayetler bize, ayetin bu şekilde bir adlandırma ile anılmasının yadırganmadığını ve toplumda böyle bir kullanımın varlığını göstermesi açısından önemlidir.

Bakara 2/226: Ayetu'l-İlâ'

“آية الإيلاء” olarak adlandırılan ayet “لِّلَّذِينَ يُؤَلُّونَ مِن نِّسَابِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا ” ibareli Bakara 2/226. ayettir. Ayette yer alan “يُؤَلُّونَ” kelimesinden mastar

⁴¹ Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. ‘Ali Ebû Bekr (393-464), *Târîhu Bağdâd*, I-XIV, Dârul-Kutubî'l-‘İlmiyye, Beyrut ts., IV, 127; Muhammed b. İsmâ‘îl es-San‘ânî el-Emîr (773-852), *Subulu's-Selâm*, I-IV, tah. Muhammed ‘Abdul‘azîz el-Hûlî, Beyrut 1379, I, 200.

⁴² Taberî, *Câmi'*, IV, 388.

⁴³ Taberî, *Câmi'*, IV, 403.

⁴⁴ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, II, 119.

yapılarak "Ayetu'l-Îlâ" olarak adlandırılmaktadır.⁴⁵ Ayet bir boşama türü olan îlâ⁴⁶ hakkındadır ve bu sebeple Îlâ Ayeti olarak isimlendirilmiştir.

Bakara 2/238: Ayetu's-Salât

"حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ" olarak adlandırılan "آية الصلاة" ayeti, Bakara 2/238. ayettir. Ayetin bu isimlendirme ile kullanımına tefsir kaynaklarında yer verilmektedir. Bir rivayette Ummu Seleme'nin (59/679) kölesi 'Abdullah b. Râfi şöyle anlatıyor: "Ummu Seleme benden kendisi için bir mushaf yazmamı istedi. "Salât Ayetini bitirince bana bildir." dedi, ben de bildirdim. "وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ" (orta namaz) ibaresinin ardından bana "صلاة العصر" (ikinci namazı) ibaresini yazdırdı."⁴⁷ Başka bir rivayette aynı olay 'Amr b. Râfi ile Hz. Hafsa (45/665) arasında geçen bir olay olarak anlatılmaktadır. Rivayetler arasında farklılıklar bulunmakla beraber her iki rivayette "Ayetu's-Salât (Namaz ayeti)" ifadesi yer almaktadır. İki rivayet de bize ilk dönemlerde bu ayetin kendine has bir isim ile anıldığını göstermektedir.⁴⁸

Bakara 2/275-281: Ayetu'r-Ribâ

Kaynaklarda Bakara 2/275-281. ayetler "Âyetu'r-Ribâ" - "آية الربا" olarak adlandırılmaktadır. Katâde (117/735) - Sa'îd b. Museyyeb (94/713) tarihiyle Hz. Ömer'den (23/644) nakledilen bir rivayette o "Kur'an'dan son nazil olan 'Ribâ Ayeti'dir." demektedir.⁴⁹ İbn 'Abbâs'tan gelen bir diğer rivayette "Rasulullah'a son nazil olan Ribâ Ayeti'dir." ifadelerine rastlamaktayız.⁵⁰ Tefsirlerde son nazil olan ayetler olarak zikredilen bu haberler Bakara 2/275-281. ayetlerin tefsirinde yer almaktadır.

⁴⁵ Taberî, *Câmi'*, IV, 536, dph. 1. Adlandırma eseri tahkik eden Ahmed Muhammed Şâkir'e aittir.

⁴⁶ "Îlâ" hakkında geniş bilgi için bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yay., İstanbul ts., II, 291 vd.

⁴⁷ Taberî, *Câmi'*, V, 176.

⁴⁸ Taberî, *Câmi'*, V, 211.

⁴⁹ Taberî, *Câmi'*, VI, 37.

⁵⁰ Taberî, *Câmi'*, VI, 39. "Ayetu'r-Ribâ" ifadesinin geçtiği bir başka yer olarak da bkz. Taberî, *Câmi'*, VI, 40 dph. 1; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, II, 350.

Bakara 2/282: Müdâyene/Deyn Ayeti

“يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ” ibaresi ile başlayan ve Kur’ân’ın “en uzun”⁵¹ ve “en büyük ahkâm ayeti”⁵² olarak da tavsif edilen Bakara Suresi 2/282. ayet, “Müdâyene Ayeti”⁵³ olarak bilinmektedir. Bu isimlendirme son dönem çalışmalarda da kullanılmaya devam etmektedir.⁵⁴ Bu isim ayetin başlangıcında yer alan “tedâyantüm” kelimesinin mufâale babında müşareket bildiren mastarıdır.⁵⁵

Bu ayete ayrıca fiilin ayetteki kullanımı esas alınarak “Ayetu’t-Tedâyün”⁵⁶ ve borç ayeti anlamında “Ayetu’d-Deyn” isimleri de verilmiştir.⁵⁷ Nitekim bir rivayette İbn Şihâb’ın (124/742) bu ayeti “Ayetu’d-Deyn” ismiyle zikrettiği de yer almaktadır.⁵⁸ Sa’îd b. el-Museyyeb’den “أنه بلغه أن أحدث القرآن بالعرش آية الدين” şeklinde gelen rivayette de Ayetu’d-Deyn ifadesi karşımıza çıkmaktadır.⁵⁹ Görüldüğü üzere bu isimler ayette geçen bir kelimeye istinaden ya da ayetin konusu ve muhtevası esas alınarak verilen isimlerdir.

Al-i İmrân 3/97: Ayetu’l-Hacc/Hac Ayeti

“فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مِّمَّا مَكَرَ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ نَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ ” Al-i İmrân 3/97. ayet olan “ آية الحج ” ayete “Ayetu’l-

⁵¹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 293; Sâbûnî, Muhammed ‘Ali, *Safvetu’t-Tefâsîr*, I-III, Dersâdet Kitabevi, İstanbul ts., I, 177; Sâvî, Şeyh Ahmed, *Hâşiyetu’s-Sâvî ‘alâ Tefsîri’l-Celâleyn*, I-IV, Eser Neşriyat, İstanbul ts., I, 132.

⁵² İbnu’l-‘Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. ‘Abdillâh (543/1148), *Ahkâmu’l-Kur’ân*, Kahire 1974, I, 247.

⁵³ Elmalılı, *Hak Dini*, II, 979; ‘Âmir, ‘Abdullatîf Muhammed, *ed-Duyûn ve Tevsîkühâ fi’l-Fıkhî’l-İslâmî*, Dâru Mercân, Kahire 1984, s. 126.

⁵⁴ Bakara 2/282. ayetin isminin günümüzdeki kullanımlarına II. Bölümde yer verilecektir.

⁵⁵ İbn Manzûr, Ebû’l-Fadl Muhammed (711/1311), *Lisânu’l-‘Arab*, I-XV, Dâru Sadr, Beyrut ts., “dyn” md.; İsfehânî, Ebû’l-Kâsım Huseyn b. Muhammed b. Fadl er-Râğîb (502/1108), *el-Mufredât fi Ğarîbi’l-Kur’ân*, Matbaatu’l-Meymeniyye, Mısır 1306, “dyn” md.

⁵⁶ Ruhî Özcan, *el-Hâvî ‘alâ Şurûti’t-Tahavî*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bağdat 1972, I, 73.

⁵⁷ Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân (2)*, I-XV, Dâru’l-Fıkr, Beyrut 1988, III, 115.

⁵⁸ İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 293.

⁵⁹ Taberî, *Câmi’*, VI, 41; İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 70-71. Ayrıca bkz. Taberî, *Câmi’*, VI, 50, dnp. 3; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, II, 374.

Hacc/Hac Ayeti" denilmiştir. Dahhâk'tan; Hz. Peygamber, Hac Ayeti nazil olunca bütün dinlerin mensuplarını bir araya getirdiği ve onlara "Ey insanlar, Allah Teâlâ size haccı farz kıldı, haccedin." şeklinde bu ayeti tebliğ ettiğine dair bir rivayet nakledilmektedir.⁶⁰ Görüleceği üzere bu rivayette ilgili ayet "Hac Ayeti" olarak yer almaktadır.

Mâide 5/101. ayetin tefsiri ile ilgili olarak İbn 'Abbâs'tan yukarıdaki rivayetin içerik olarak bir benzeri nakledilmektedir. İbn 'Abbâs'ın naklettiğine göre; "Hac Ayeti"⁶¹ nazil olduğu zaman önceki rivayette anlatıldığı üzere Hz. Peygamber bu ayeti tebliğ etmişti. Muhatapları Hz. Peygamber'e haccin "tek bir yıl mı yoksa her yıl mı" yapılacağını sordular. Hz. Peygamber (haccin) bir defaya mahsus olduğunu ifade ederek; " 'Her yıl' desem, bu sizin üzerinize vacip olur. Vacip olursa da (kabullenemeyip) inkâra düşersiniz." buyurmuştur. İbn 'Abbâs'ın naklettiğine göre bu olay üzerine "Ey insanlar, ortaya çıktığı zaman sizin için olumsuz sonuçlar doğuracak şeyler hakkında soru sormayın."⁶² mealindeki ayet nazil olmuştur.⁶³ Bu rivayette de Al-i İmrân 3/97. ayetten bahsedilirken "Hac Ayeti" olarak adlandırılması ayetin bu şekilde bir kullanımının varlığını ve muhatapların da bunu bildiklerini göstermektedir.

Nisâ 4/11: Miras Ayeti

"يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ..." ibaresi ile başlayan Nisâ 4/11. ayet "Miras ayeti" olarak isimlendirilirken bir sonraki on ikinci ayetle beraber "Miras ayetleri" şeklinde de anıldığı da olmuştur.⁶⁴

كُتِبَ عَلَيْكُمُ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا "أَيَّة الميراث" "ميراث Ayeti" ibaresine, "الْوَصِيَّةُ لِلْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ" Bakara 2/180. ayetin tefsirinde rastlamaktayız. Tefsirlerde adı geçen ayetin miras taksiminden teferruatla bahseden Nisâ 4/11. ayet ile neshedilmiş olduğuna dair rivayetlerde "Miras ayeti" ismi zikredilmektedir.⁶⁵ Ayrıca Bakara

⁶⁰ Taberî, *Câmi'*, VI, 49.

⁶¹ Al-i İmrân 3/97. ayet kastedilmektedir.

⁶² "يا أيها الذين آمنوا لا تسألوا عن أشياء إن تبد لكم تسؤكم" Mâide 5/101.

⁶³ Taberî, *Câmi'*, XI, 110.

⁶⁴ Katâde'den gelen bir rivayette Nisâ 4/11-12. ayetler miras ayetleri (آيتا المواريث) olarak isimlendirilmektedir. Taberî, *Câmi'*, III, 391, "آيتا المواريث" şeklinde kullanım için bkz. Taberî, *Câmi'*, IX, 255; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, II, 198, IV, 46-47.

⁶⁵ Taberî, *Câmi'*, III, 385.

2/235 ve 240. ayetlerin de Nisâ 4/11. ayet olan “Miras Ayeti” ile mensuh olduğu ifadeleri tefsirlerde yer almaktadır.⁶⁶ İbn Ömer, Rabî, Hasan el-Basrî ve ‘Ikrim’e kadar uzanan rivayetlerde “Miras Ayeti” ifadesinin yer alması bu isimlendirmenin İslam’ın ilk dönemlerine kadar uzandığını göstermektedir.⁶⁷

Câbir b. ‘Abdillâh’tan (78/697) nakledilmektedir ki o, hasta olduğu bir gün yanına gelen Hz. Peygamber’e kendisinin (ana-babası ve çocuğu olmadığı, dokuz tane kardeşi olduğu için) malında nasıl bir tasarrufta bulunması gerektiğini sormuştu. Hz. Peygamber “Bu konuda (vahiy olarak) herhangi bir şey gelmedi.” şeklinde cevap vermişti. Câbir b. ‘Abdillâh “Bunun üzerine “ *بَسْتَفْتُونَكَ فُلَّ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ* ” ile başlayan ve surenin sonuna kadar olan (Nisâ 4/176) ‘Miras Ayeti’ nazil oldu.” demektedir.⁶⁸ Genelde Miras Ayeti olarak Nisâ 4/11-12. ayetler isimlendirilmekle beraber Câbir b. ‘Abdillâh’ın usul ve fûrudan mirasçısı olmadığından dolayı kendisini ilgilendiren miras ayeti Nisâ 4/176. ayettir. Bu sebeple o, “Miras Ayeti” olarak kendisini ilgilendiren ayeti isimlendirmektedir. Bu hadise de bize ayetlerin isimlendirilmesinin günlük kullanımla ilgili olduğu ve pratik olarak ayeti hatırlamak veya muhabata hatırlatmak için kullanıldığına dair ciddi ipuçları vermektedir.

Nisâ 4/11: Ayetu’l-Ferâiz

Câbir b. ‘Abdillâh’tan gelen bir başka rivayette, kendisinin Hz. Peygamber’e miras hakkında sorduğu bir soru üzerine “Ferâiz Ayeti “ *آية الفرائض* ” nazil oldu.” şeklinde Nisâ 4/11. ayetin sebab-i nüzülü belirtilmektedir.⁶⁹ Taberî’nin bu rivayete Nisâ 4/11. ayetin tefsirinde yer vermesinden bu ayete “Ferâiz Ayeti” de denildiğini anlamış oluyoruz.

Nisâ 4/43: Ayetu’t-Teyemmum

“ *فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا غَفُورًا* ” ibaresinin de dâhil olduğu Nisâ 4/43. ayet “Ayetu’t-Teyemmum “ *آية التيمم* ”/Teyemmüm Ayeti” olarak isimlendirilmiştir.

⁶⁶ Taberî, *Câmî*, V, 252, 254.

⁶⁷ Bkz. Taberî, *Câmî*, III, 390-391; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 38, 458.

⁶⁸ Taberî, *Câmî*, IX, 432-433.

⁶⁹ Taberî, *Câmî*, VII, 33.

Hız. 'ÂiŖe'den gelen bir rivayette, Hız. Peygamber'in bir sabah uyandığında namaz kılmak için abdest almak istediğinde su bulamaması üzerine Allah Teâlâ'nın "Teyemmüm Ayetini" indirdiği (nuzul) ifade edilmektedir. İbn Ebî Muleyke'den nakledilen bir rivayette de (yukarıdaki rivayetteki olay ile aynı olma ihtimali yüksek bir hadisede), bir yolculuk esnasında Hız. 'ÂiŖe'nin kolyesini/gerdanlığını kaybetmesi üzerine kervan -suları olmadığı halde- durdurulmuştur. Bunun üzerine ravinin ifadesiyle "Teyemmüm Ayeti" nazil olmuştur.⁷⁰

Yine İbn Ebî Muleyke'den nakledilen bir diğer rivayette de, İbn 'Abbâs Hız. 'ÂiŖe'nin yanına vararak, Müslümanların en bereketlisi olduğunu ifade etmiş ve "Çölde kolyeni kaybettin, (bu sayede) Allah 'Teyemmüm Ayetini' indirdi." demiştir.⁷¹

Nisâ 4/43. ayetteki teyemmüm ile ilgili ibareyi Maide 5/6. ayette de görmekteyiz. Bununla beraber kaynaklarda "Teyemmüm Ayeti" olarak isimlendirilen Maide 5/6. ayet değil, Nisâ 4/43. ayet olmuştur.

Ayrıca Nisâ 4/43. ayet yine ayette geçen ibare olan "صَعِيدًا" kelimesinden dolayı ayetin sebebi nüzulü ile ilgili bir kısım rivayetlerde "آية الصعيد" "sâid (toprak) ayeti" olarak da adlandırılmıştır.⁷²

Bu rivayetlerde, bir ayete farklı isimlerin verildiğini, -aynı ibare geçmesine rağmen- farklı ayetlerden sadece birisi hakkında isimlendirmenin yapıldığını görmekteyiz. Ayrıca bu adlandırma ayetin anıldığı her rivayette yer almamakta, bazı rivayetlerde ayetin ismi yer alırken bir kısmında ise ayet metni zikredilmektedir. Bu verilerden, ayetlerin müstakil ve her zaman kullanılan isimlerinin bulunmadığı, bu isimlendirmenin tevkîfi olmadığı, aksine muhatabın anlayışına atfen ve kullanım kolaylığı olması için bu isimlendirmenin yapıldığını anlaşılmaktadır.

Nisâ 4/176: Ayetu'l-Kelâle

Kelâle kelimesi Kur'ân'da "وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ" ibaresi ile Nisa 4/12. ayette ve "يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ" ibaresi ile de Nisâ

⁷⁰ Taberî, *Câmi'*, VIII, 401. Hız. 'ÂiŖe'den "Teyemmüm Ayeti" ifadesinin de olduğu aynı rivayetin başka bir tarihi için bkz. *Age.*, VIII, 404.

⁷¹ Taberî, *Câmi'*, VIII, 405.

⁷² Taberî, VIII, 402, 403.

4/176. ayette yer almaktadır. Bir rivayete göre Ömer b. el-Hattâb, kendisinin Hz. Peygamber'e "Kelâle Ayeti'ni sorduğu kadar (bir diğer rivayette Kelâle)" hiçbir şeyi sormadığını belirtiyor. Bunun üzerine Hz. Peygamber "(Bu konu hakkında) Nisâ Suresi'nin sonundaki 'Ayetu's-Sayf (yaz ayeti/yazın nazil olan ayet)' sana yeter." buyurmuştur.⁷³

Nisâ 47176: Ayetu's-Sayf

"آية الصيف" Bazı Kur'ân ayetlerine indikleri yer ve zamana göre isim verildiği bilinmektedir. Bunlardan en meşhur olanları Mekki ve Medeni'dir. Ayrıca gece ve gündüz nazil olmalarına göre nehârî-leylî, yazın veya kışın nüzulüne göre de sayfi-şitâî denildiğine dair kaynaklarda geniş bilgiler mevcuttur.⁷⁴ Yukarıda adı geçen Kelâle Ayeti'nde yer alan ve Hz. Ömer'den nakledilen hadiste de Hz. Peygamber Nisâ 4/176. ayeti, yazın nazil olmuş olacak ki, "Ayetu's-Sayf (Yaz Ayeti)" olarak nitelendirmektedir.⁷⁵

Başka bir rivayette de Hz. Ömer Cuma hutbesinde insanlara yukarıda zikri geçen rivayeti anlatmaktadır. Bu rivayetlerden birisinde Hz. Peygamber'den naklen "Ayetu's-Sayf" ifadesi zikredilirken, başka rivayetlerde de yine Hz. Peygamber'den naklen "yazın nazil olan ayeti duymadın mı?" ifadesine yer verilmektedir.⁷⁶ Bu haberlerden "Ayetu's-Sayf" ifadesinin Hz. Peygamber tarafından kullanılıp kullanılmadığını tespit edemesek de, ilk dönemlere kadar varan bu şekilde bir isimlendirmenin gelenek içerisindeki varlığını anlamış olmaktadır.

Maide 5/6: Ayetu'r-Ruhsat

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا" ifadeleri ile başlayan Maide 5/6. ayet Ayetu'r-Ruhsat "آية الرخصة" olarak isimlendirilmiştir. Hz. Peygamber'den nakledilen bir rivayette Maide 5/6. ayetin nazil olduğuna dair bilgi verilirken "Ayetu'r-Ruhsat (Ruhsat Ayeti)" ifadesi kullanılmıştır.⁷⁷ Bu isimlendirme, abdest ile ilgili ayette, su bulunmadığı zaman teyemmüm yapılabileceğine ruhsat verilmesinden dolayı ayetin geneline istinaden yapılmış bir isimlendirmedir.

⁷³ Taberî, *Câmi'*, IX, 437, 440.

⁷⁴ Suyûtî, *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, I, 69 vd.

⁷⁵ Taberî, *Câmi'*, IX, 437, 440.

⁷⁶ Taberî, *Câmi'*, IX, IX, 441-442.

⁷⁷ Taberî, *Câmi'*, X, 22.

Maide 5/33: Ayetu'l-Muhârebe, Ayetu'l-Muhâribîn

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الْحَارِبِينَ” Maide 5/33. ayet hakkında, ayette ifadesini bulan “يُحَارِبُونَ” kelimesinden mütevellit “Ayetu'l-Muhârebe/Muharebe Ayeti” isimlendirmesine yer verilmektedir.⁷⁸ Aynı ayetle ilgili “Ayetu'l-Muhâribîn” isimlendirilmesinin kullanıldığı da kaynaklarda görülmektedir.⁷⁹

Mâide 5/2, 97: Ayetu'l-Kalâid

“آية القلائد” kelimesi Kur'ân'da Mâide 5/2 ve 97 olmak üzere iki ayette geçmektedir.⁸⁰ Mucâhid'den gelen bir rivayette o, “Mâide suresinde iki mensuh ayet vardır. Birisi ‘Ayetu'l-Kalâid’ diğeri de ‘فاحكم بينهم أو أعرض عنهم’ ayetidir.”⁸¹ demektedir.⁸² İlgili kelime her iki ayette de yer alması ve iki ayetin de Mâide suresinde bulunması sebebiyle bu ifadeden Ayetu'l-Kalâid'in hangi ayet olduğu anlaşılamamaktadır. Bu rivayetlerde bizim için önemli olan ayetin ismi verilmek suretiyle ayete atıf yapılması ve ayetin lafzı yerine isminin kullanılmış olmasıdır.⁸³

A'râf 7/190: Ayetu Âdem

“فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ” (A'râf 7/190) ayetteki “Allah Teâlâ'nın sağlıklı evlat verdiği erkek ve kadın” ibaresinin Hz. Âdem ve Hz. Havvâ olarak tefsir edildiği görülmektedir. Bu tefsire istinaden ayetin sonunda yer alan “فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ” ifadesinin Hz. Âdem ve Hz. Havva ile ilişkilendirilmesi sorun olmuş ve bu konu tefsirlerde de tartışılmıştır. İlgili tartışmalar bağlamında Suddî'den nakledilen bir rivayette “(فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ) ifadesinden meydana gelen) bu bölüm (ayetin ilk cümlesine atıf

⁷⁸ Bu isimlendirme de Hz. Peygamber'den nakledilmektedir. Bkz. Taberî, *Câmî*, X, 249.

⁷⁹ Taberî, *Câmî*, X, 264.

⁸⁰ Kolye anlamına gelen “kılâde” kelimesinin çoğulu olan “kalâid” Kur'ân'da “gerdanlıklı kurbanlar” için kullanılmaktadır.

⁸¹ Mâide 5/42.

⁸² Taberî, *Câmî*, X, 332.

⁸³ Ayrıca bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 473.

yapılarak) 'Âdem Ayetinden' ayrı bir bölümdür ve Arapların putlarına mahsustur."⁸⁴ görüşüne yer verilmiştir. A'râf 7/190. ayetin ilk cümlesinin "Âdem Ayeti" olarak nitelendirilmiş olması ayetin bu şekilde isimlendirilmiş olma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.⁸⁵ Fakat Hz. Âdem ile alakalı ayetlerin fazla oluşu ve hatta bu ayetten daha uzun ibarelerle ondan bahseden ayetler bulunması⁸⁶ yanında ona bu ayetteki atfın sadece yorum mahiyetinde olması unutulmamalıdır. Bu adlandırmanın genel olmayıp, ilgili ayet tefsir edilirken Suddî tarafından yapılan bir yorumda ayetin ilk cümlesini muhatabın zihninde canlandırmaya yönelik olarak söylenmiş bir ifade olma ihtimali daha yüksek ve daha uygun görünmektedir.

Tevbe 9/1-5: Ayetu's-Seyf

"بِرَاءَةٌ مِنْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ" ayet ile başlayan Tevbe Suresi'nin savaşı emreden ilk ayetleri (1-5 veya 1-15) özellikle nesih ile alakalı müstakil eserlerde pek çok ayeti nesheden (nâsîh) ayetler olarak gösterilmiş ve kullanım kolaylığı olması bakımından "Ayetu's-Seyf (Kılıç/Savaş Ayeti)" olarak isimlendirilmiştir. Ayetu's-Seyf şeklindeki adlandırma en yaygın olarak kullanılan ayet isimlerinden birisidir.⁸⁷

Tevbe 9/60: Ayetu's-Sadaka (Zekât Ayeti)

"آيَةَ الصَّدَقَةِ" Ebû Mes'ûd'dan⁸⁸ gelen bir rivayete göre, "Zekât (Sadaka) Ayeti" nazil olunca sahabe zekât verebilmek için elinden ne geliyorsa yapmaya çalışmış, çok verenler olduğu gibi elinde avucunda bir şey olmadığı için bir sa'⁸⁹ hurma getirenler bile olmuştu. Bu

⁸⁴ Taberî, *Câmî*, XIII, 315.

⁸⁵ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, VI, 311.

⁸⁶ Örnek olarak bkz. Bakara 2/30 ve devamı.

⁸⁷ Örnek olarak bkz. İbn Hazm, *fi Ma'rifeti'n-Nâsîh ve'l-Mensûh*, s. 444-447 (Bu eserde "Ayetu's-Seyf" isimlendirmesi yaklaşık otuz yerde geçmektedir.). İbnü'l-Cevzî, *Nevâsihu'l-Kur'ân*, (Şâmile2) "Yetmiş beş sayfada bu isimlendirme yer almaktadır." İbn Selâme, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Şâmile2) "İlgili adlandırma yirmi iki sayfada bulunmaktadır."

⁸⁸ 'Ukbe' b. 'Amr b. Sa'lebe, Ebû Mes'ûd el-Ensârî el-Bedrî, kendisi sahabedendir. Rivayette yer alan ismin İbn Mes'ûd olduğu da ifade edilmiş ise de Ahmed Muhammed Şâkir "Ebû Mes'ûd" olduğu kanaatindedir. Taberî, *Câmî*, XIV, 388, dph. 2. (Rivayet için bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, III, 224; VIII, 249. Ayrıca bkz. Muslim, *Sâhîh*, VII, 105).

⁸⁹ "صَاع" Bir hacim ölçü birimi, miktarı hakkında bkz. İbnü'l-Esîr, Mecduddîn el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî (544-606 h.), *en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, I-V, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1963, III, 60.

esnada “Allah bu bir sa’dan (onu kabul etmeyecek derecede) müstağnidir.” şeklinde itiraz edenlerin bu alaylarına karşılık olarak “ *لَا يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ* ” Tevbe 9/79. ayet nazil olmuştur.⁹⁰ Rivayette yer alan “Zekât (Sadaka) Ayeti” ifadesi ile zekâtın farziyetine delil getirilen ve nere- lere taksim edileceğini ifade eden Tevbe 7/60. ayet kastedilmektedir.

Nûr 24/6-9, Ayetu'l-Mulâ'ane/Li'ân “آية اللعان” “آية الملاعنة”

Kelime anlamı itibarıyla “karşılıklı lanetleşme” anlamına gelen “Mulâ'ane” ve “Li'ân” kelimeleri ile Nûr 24/6-9. ayetler isimlendirilmektedir. Bu isimlendirme “ *وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ* ” Nûr 24/7. ayette yer alan “لَعْنَةٌ” kelimesinin kökünün müşareket (karşılıklı eylem) bildiren mufâale babında mastarıdır.⁹¹

İbn 'Abbâs'tan gelen bir rivayette, Hilâl b. Ümeyye karısı hakkında zina suçlama- sında bulununca Nûr 24/4. ayet gereğince dört şahit getiremediği için cezalandırılacağı ken- disine ifade edilince o: “Allah bundan daha adildir (daha adil bir hüküm verecektir).” diyerek yeni bir hüküm beklediğini izhar etti. Rivayette ifade edildiğine göre, bu olay üzerine kadın ve kocasının, dörder defa kendilerinin doğru söylediklerine dair yemin etmelerinin ardından beşincide, eğer yalan söylüyorlar ise Allah'ın lanetinin kendi üzerlerine olmasını temenni eden cümleler söylemelerini isteyen ibareler ile son bulan (Nûr 24/6-9) ayetler nazil olmuş- tur.⁹²

Bir başka rivayette de mescitte oturan sahabenin yanına bir adam gelir ve “Bir kim- se karısıyla (başka) bir adamı (uygunsuz şekilde) yakalayıp onu öldürse siz adamı öldürü- yorsunuz, (bu olayı) anlatsa (Nûr 24/4-5 gereğince) dayak atıyorsunuz.” demesi üzerine olay Hz. Peygamber'e aktarılır. Ravinin aktardığına göre, bu olay üzerine “Li'ân Ayeti” nazil olur ve yukarıdaki gibi karı koca arasında lanetleşme yapılarak boşanırlar.⁹³

Bu farklı kullanımlar bize, ayetin isminin ayeti hatırlatmak maksadıyla kullanıldığını, içerik aynı olduğunda farklı isimlerin de kullanılabildiğini göstermektedir. “Mulâ'ane Ayeti”

⁹⁰ Taberî, *Câmî*, XIV, 388.

⁹¹ Liân hakkında geniş bilgi için bkz. Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, II, 325 vd.

⁹² Taberî, *Câmî*, XIX, 112.

⁹³ Taberî, *Câmî*, XIX, 112; Ayrıca bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, X, 23.

veya “Li’ân Ayeti” adlandırması burada bir “ayet gurubu” için kullanılan bir isimlendirmedir. Çünkü yukarıda belirtilen karşılıklı yemin ve lanet içeren husus, Nûr 24/6-9. ayetlerde de ifade edilmektedir.

Ahzâb 33/28-29: Ayetu’t-Tahyîr

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَ أَرْوَاكُ إِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَرَبِّتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعَنَّ وَأَسْرَحَنَّ سَرَاخًا “ Ahzâb 33/28-29. ayetlerde Hz. Peygamber’in eşlerinden dünya hayatı ile Allah, Resulü ve ahreti içine alan hayat arasında bir tercihte bulunmaları istenmektedir. Ayette lafzen yer almamakla beraber böyle bir tercihten bahsetmesi hasebiyle Ahzâb 33/28-29. ayetlere “Ayetu’t-Tahyîr “آية التخيير” (Muhayyerlik/Tercih Ayeti)” denilmiştir.

Hiz. ‘Âişe’den gelen bir rivayette onun ifadesiyle, “Tahyîr Ayeti” nazil olduğu zaman Hz. Peygamber Hz. ‘Âişe’ye bu durumu arz etmişti. Kendisi de “O da ne, ey Allah’ın Resulü?” dediğinde Hz. Peygamber yukarıda adı geçen ayeti okudu. Hiz. ‘Âişe “Ben Allah’ı, Peygamberini ve ahiret yurdunu istiyorum, babama ve anneme sormama gerek yok.” deyince Hz. Peygamber güldü ve odalarda oturan eşlerine “ ‘Âişe böyle diyor.” dedi. Onlar da, “Biz de ‘Âişe’nin dediğinin aynısını diyoruz.” dediler.

Hiz. ‘Âişe’ye isnat edilen bir başka rivayette ravinin dilinden, “Hz. Peygamber ona ‘Tahyîr/Muhayyerlik Ayetini’ okudu.” ifadesi yer almaktadır. Bu konu ile ilgili olarak aynı anlamda fakat içerisinde “Tahyîr” ifadesi bulunmayan rivayetler de mevcuttur.⁹⁵ Bu sebeple ayetin ismi ile ifade edilmesinin erken döneme aidiyeti kesin değildir.

Ahzâb 33/53: Ayetu’l-Hicâb

“آية الحجاب” “Ayetu’l-Hicâb (Hicap/Perde Ayeti)” olarak kaynaklarda yer alan ayet “وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ” ile başlayıp “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ...” ibaresi ile devam eden ve “إِنَّ دَلِيلَكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا” ibaresi ile sona eren Ahzâb 33/53. ayet-

⁹⁴ “Ey Peygamber! Eşlerine de ki: “Eğer dünya hayatını ve şaşaasını istiyorsanız, gelin, size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzelce özgür bırakayım. Eğer siz, Allah’ı Peygamberini ve ahiret yurdunu istiyorsanız Allah içinizden kulluğu samimi yerine getirenlere çok büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”

⁹⁵ Taberî, *Câmi’*, XX, 254. “Ayetu’t-Tahyîr (Muhayyerlik Ayeti)” ifadesinin aynı ayet hakkında başka yerlerde de kullanıldığına dair bkz. Taberî, *Câmi’*, XX, 303-304; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 268.

tir. Bu ayette müminlerin Hz. Peygamber'in evinde onu rahatsız etmemeleri ve Hz. Peygamber'in eşlerine karşı müminlerin takınmaları gereken tavırlar anlatılmaktadır. Ayette yer alan "(Hz. Peygamber'in) eşlerinden bir şey istediğinizde onu perde (حِجَابِي) arkasından isteyin." ifadesinden dolayı ayete "Ayetu'l-Hicâb" denilmiştir. Ayetin bu şekilde isimlendirilmesine ayetin sebab-i nüzulüne dair rivayetlerde rastlamaktayız.

Enes b. Mâlik'ten gelen rivayetlerde nuzule sebep teşkil eden olay şu şekilde anlatılır. Hz. Peygamber'in Zeyneb binti Cahş ile evlenmesi münasebetiyle verdiği düğün yemeğinden sonra üç (diğer bir rivayette iki) kişi evden ayrılmayıp konuşmaya devam etmişlerdir. Hz. Peygamber de hayâsından ötürü onlara bir şey diyememiş, bunun üzerine "Hicap Ayeti" nazil olmuştur.⁹⁶ Enes b. Mâlik'ten gelen başka bir rivayette o, "Bu ayeti, 'Hicap Ayetini' en iyi bilen insan benim." dedikten sonra ayetin nüzul sebebi ile alakalı farklı olaylar anlatılmaktadır.⁹⁷

Hz. Ömer'den gelen bir başka rivayet de şöyledir: Hz. Ömer Hz. Peygamber'e, "Müminlerin annelerini (diğer insanlardan) gizleseniz/örtseniz. Çünkü sizin yanınıza/ huzuru-nuza iyisi de kötüsü de giriyor." demişti. Hz. Ömer'e kadar ulaşan rivayetlerde, bu olay üzerine "Hicap Ayeti"nin nazil olduğu haber verilmektedir.⁹⁸

Mücâhid'den nakledilen bir başka rivayette de, "Hz. Peygamber ile sahabeden bazıları birlikte yemek yiyordu. Onlardan birisinin eli 'Âişe'nin eline dokundu. Hz. Peygamber bundan hoşlanmadı. Bu olay üzerine 'Hicap Ayeti' nazil oldu." şeklinde anlatılmaktadır.⁹⁹ Burada konumuz açısından önemli olan nüzul sebepleri olarak farklı olaylar anlatılmakla beraber ayetten bahsedilirken "Hicap Ayeti" ifadesinin kullanılmış olmasıdır.

Bütün bu isimler ve isimlendirmeler yanında yaygın olmamakla beraber kullanılan bazı ayet isimleri vardır. Bunlar, Duhân 44/10. ayetteki "duhan" gibi ayette yer alan bir keli-

⁹⁶ Taberî, *Câmi'*, XX, 310-311.

⁹⁷ Taberî, *Câmi'*, XX, 312-313; Krş. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, XI, 489.

⁹⁸ Taberî, *Câmi'*, XX, 312. Yine Hz. Ömer'den "Yâ Rasulallâh, eşlerinizin huzuruna varanlar arasında iyisi var kötüsü var örtünmelerini/gizlenmelerini emretseniz." demesi üzerine "Hicap Ayeti"nin nazil olduğuna dair rivayet de vardır. *Age.*, XX, 314.

⁹⁹ Taberî, *Câmi'*, XX, 314. Başka ayetlerin tefsirinde de bu ayete referansta bulunulacağı zaman "Hicap Ayeti" ifadesinin kullanıldığı da görülmektedir. Taberî, *Câmi'*, XX, 318.

menin aynen kullanılması, Mücâdele 58/2. ayette “يُظَاهِرُونَ” kelimesinde olduğu gibi olduğu gibi ayetteki kelimeden mülhem bir isimlendirme veya ayetin konusundan hareketle verilen isimlerdir. Bunlara örnek olması için birkaçı hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُورَ “
لِيُؤَفِّيَهُمْ أَجْرَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ” Fâtır 35/29. ayet “Allah’ın kitabını tilavet edenler” ibaresinden dolayı bazen tamamı bazen de sadece bu ifade ile ya da 30. ayet ile birlikte geleneğimizde -pek yaygın olmasa da- “Âyetü’l-Kurrâ/Kurrâ’nın ayeti” “آية القراء” olarak isimlendirildiğine rastlamaktayız.¹⁰⁰ “فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُحَانٍ مُّبِينٍ” Duhan 44/10. ayette geçen “duhân” kelimesinden dolayı bu ayetin “Duhan Ayeti” “آية الدخان” olarak isimlendirildiği kaynaklarımızda yer almaktadır. İlgili ayette yer alan duhan (duman) kelimesinin hangi manada anlaşılması gerektiği, rivayetlerde tartışılırken bu ayetten “Duhan Ayeti” şeklinde bir isimlendirme ile bahsedilmektedir.¹⁰¹

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ “
...الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ...” Mücadele 58/1-2. ayetler Araplar’ın zihar¹⁰² adını verdikleri bir boşama türünü yasaklamak üzere nazil olmuştur. Bu sebeple bu ayetlere ayette yer alan fiille aynı kökten olmak üzere “Zihar Ayeti” “آية الظهار” denilmiştir.¹⁰³ “يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مَهَاجِرَاتٍ”¹⁰⁴ Hicretten sonra Mekke ve Medine arasında her iki taraftan da kaçarak diğer tarafa sığınan kadınların hukukunu bildiren Mümtehine 60/10. ayet hakkındaki rivayetlerde bu ayet, ayette yer alan “فَأَمْتَحِنُوهُنَّ” kelimesiyle aynı kökten olmak üzere “Âyetü’l-Mihne/Mihne Ayeti” “آية المحنة” olarak isimlendirilmiştir.¹⁰⁴

“يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ” Cuma 62/9-10. ayetlerin sebebi nüzülünü bizlere aktaran bazı rivayetlerde bu ayetler 9. ayette yer alan “الجمعة -el-Cum’a” kelimesinden dolayı “Âyetü’l-Cum’a/Cuma Ayeti” “آية الجمعة” olarak adlandırılmaktadır.¹⁰⁵ “الزَّانِيَةُ”

¹⁰⁰ Taberî, *Câmî*’, XX, 463-464.

¹⁰¹ Taberî, *Câmî*’, XXII, 14-15; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, XII, 215.

¹⁰² Zihar hakkında geniş bilgi için bkz. Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, II,310 vd.

¹⁰³ Taberî, *Câmî*’, XXIII, 226; ayrıca bkz. *age.*, VI, 54, dpn.3.

¹⁰⁴ Taberî, *Câmî*’, XXIII, 332.

¹⁰⁵ Taberî, *Câmî*’, XXIII, 387.

﴿وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَالزَّائِي فَاجْلِدُوا كُلَّ﴾ Nur 24/2. ayet hakkındaki bazı rivayetlerde ayette geçen “celde” kelimesinden dolayı ayet “Ayetu'l-Celde/Celd” “آية الجلد” olarak isimlendirilmiştir.¹⁰⁶ Bakara 2/182. ayet kaynaklarda “Ayetu'l-Vasiyye” “آية الوصية” olarak anılmaktadır. “فمن خاف” “من موص جنفاً أو إثمًا” ibaresi ile başlayan Bakara 2/182. ayete “Ayetu'l-Vasiyye (Vasiyet Ayeti)” denildiğine dair ifadeler mevcuttur.¹⁰⁷

II.GÜNÜMÜZDE AYETLERİN İSİMLENDİRİLMESİ

Günümüzde de ayetlerin isimleri ile zikredilmesi geleneği devam etmekte ve bilimsel çalışmalarda kullanılmaktadır. Yukarıda adı geçen ayetlerin isimlerinden güncel eserlerde yer verilenler olduğu gibi bu isimlendirmeler dışında yeni adlandırmalar da mevcuttur.

Klasik kaynaklarımızda olduğu gibi günümüz eserlerinde ve günlük dilde de “Besmele” adlandırması yaygın olarak kullanılmaktadır.¹⁰⁸ Besmeleyi ismi ile zikretme geleneği ilmi makalelerde de devam ettirilmiştir.¹⁰⁹

Yine “Ayet el-Kürsi” ismi Bakara 2/255. ayet hakkında günümüzde en fazla kullanılan ayet isimlerindedir. Bu sebeptendir ki TDV *İslam Ansiklopedisi*'ne müstakil bir madde olarak yer almıştır.¹¹⁰ Ayrıca günümüzde *Ayet el-Kürsî Tefsiri* ve benzeri isimli eserler kaleme alınmaya ve ayet de ismiyle anılmaya devam etmektedir.¹¹¹

¹⁰⁶ Taberî, *Câmi'*, VIII, 86.

¹⁰⁷ Taberî, *Câmi'*, VIII, 65, dph. 2.

¹⁰⁸ Besmelenin günümüzde yaygın olarak kullanımına hem Türkçe hem de yabancı dillerde yayınlanan İslam Ansiklopedilerinin müstakil Besmele maddelerinin bulunması en güzel örnek teşkil etmektedir. Yıldırım, “Besmele,” *DİA*, V, 529-532; M. Uğur Derman, Mustafa Uzun, “Besmele (Hat),” *DİA*, V, 532-537; Mustafa Uzun, “Besmele (Kültür ve Edebiyat),” *DİA*, V, 538-540; B. Carra de Vaux (rev. by L. Gardet), “Basmala,” *Encyclopaedia of Islam (EI 2)*; William A. Graham, “Basmala” mdd., *EI (3)*,

http://brillonline.nl/subscriber/uid=5152/entry?entry=ei3_COM-23497&authstatuscode=202 (26.09.2011).

¹⁰⁹ Örnek olarak bkz. Abdullah Aydemir, “Besmele,” *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, c. 10, sy. 106-107, Ankara 1971, ss. 82-90.

¹¹⁰ Çetin M., “Ayetu'l-Kürsi,” *DİA*, IV, 244-245.

¹¹¹ Haluk Nurbaki'nin *Ayet-el Kürsi Yorumu* (Damla Yay., İst. ts.) örnek olarak verilebilir.

Gelenek içerisinde Maide 5/6. ayete abdest ayeti anlamında “Âyetü'l-Vudû' ” isimlendirmesinin kullanıldığını bilmekteyiz. Yine bu anlamda günümüz müellifleri tarafından aynı uygulama “Abdest Ayeti” isimlendirmesi kullanılarak devam ettirilmektedir. Remzi Kaya, “Kıraat Açısından Abdest Ayeti” isimli çalışmasında ayette yer alan “erculekum/erculikum” kelimesinin kıraatinden hareketle abdestte ayakların yıkanması meselesini tartışmaktadır. Bu araştırmada Maide 5/6. ayete atfen pek çok defa “Abdest Ayeti” ifadesi kullanılmaktadır.¹¹² “Abdest Ayeti” ifadesi Abdülmecit Okçu tarafından da bir çalışmasında kullanım kolaylığı olması açısından zikredilmiştir.¹¹³

Murat Sülün de makalelerinde bu tür isimlendirmeyi kullananlar arasındadır. Fecr 89/27. ayet Sülün tarafından müstakil bir çalışmada ele alınırken bu çalışma “Nefs-i Mutma'inne Ayetine Yeni Bir Yaklaşım” olarak isimlendirilmiştir.¹¹⁴ Sülün İsrâ 17/79. ayetle ilgili makale çalışmasını ise “Makâm-ı Mahmûd Ayetine Farklı Bir Yaklaşım” diye isimlendirmiştir.¹¹⁵ Bu isimlendirmeler ayetin makalenin başlığında yer almasının zorluğu ve başlıkta ayet numarasını vermek yerine okuyucuya ayeti hatırlatacak bir ifadenin/ibarenin kullanılmasının bir sonucu olsa gerektir.

Ehl-i Beyt geleneğinde de ayetlerin isimlendirilmesine rastlamaktayız. Geleneğimizdeki ayet isimlerinden “Tathir Ayeti ve Mübahele Ayeti” isimlerini örnek olarak burada zikredeceğiz.

Muhammed Mehdi Asifî tarafından kaleme alınan “Tathir Ayeti Üzerine” isimli makalede¹¹⁶ Ahzab 33/33. ayet için “Tathir Ayeti” ifadesi kullanılmaktadır. Bu “ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ

¹¹² Remzi Kaya, “Kıraat Açısından Abdest Ayeti,” *Uludağ Ü. İlahiyat F. Dergisi*, sy. 5, c. 5, Bursa 1993, ss. 255-266.

¹¹³ Abdülmecit Okçu, “Taberî Tefsirinde Abdest Ayetinin Yorumu ve Taberî'nin Konuyla İlgili Görüşleri Üzerine Bazı Mülahazalar,” *Atatürk Ü. İlahiyat F. Dergisi*, sy. 19, Erzurum 2003, ss. 219-248.

¹¹⁴ Sülün, Murat, “Nefs-i Mutma'inne Ayetine Yeni Bir Yaklaşım,” *Ankara Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 50: 1 (2009), ss. 1-24.

¹¹⁵ Sülün, Murat, “Makâm-ı Mahmûd Ayetine Farklı Bir Yaklaşım,” *Ankara Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 50: 2 (2009), ss. 13-38.

¹¹⁶ Muhammed Mehdi Asifî, “Tathir Ayeti Üzerine”, *Ehl-i Beyt Mesajı*, yıl 2, sy. 7, Ankara Ocak-Mart 1995, ss. 7-20.

تَطْهِيرًا” ayetinde ifadesini bulan “تَطْهِيرًا” kelimesinden dolayı ayete verilmiş bir isimdir. Adı geçen makalede özellikle bu ayetin son cümlesi olan “إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا” kısmı konu edilmektedir. Bu ayetin tefsiri yapılmak suretiyle Ehl-i Beyt’in masumiyeti anlatılmaktadır.¹¹⁷ Makalenin başlığındaki ayetin isimlendirilmesinden aynı zamanda da makalede yer alan “Resulullah (sa.) Tathir Ayeti nazil olduktan sonra ‘Ehl-i Beyt’ten maksadın kimler olduğu hususunda kimseye şüphe yolu bırakmayacak açık bir şekilde şöyle buyurmuştur...”¹¹⁸ ve “Tathir Ayetinden Alınan Sonuçlar”¹¹⁹ gibi ifadelerden “Tathir Ayeti” isimlendirmesinin bilinçli olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

“Mübâhele Ayeti” isimlendirmesine gelince, Al-i İmran 3/61. ayetin “فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ آبَاءَنَا وَآبَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ” nazil olmasına sebep teşkil eden olay kaynaklarda “Mübâhele olayı” olarak nitelendirilmiştir. Bu olay üzerine nazil olan ayet de bazı eserlerde “Mübâhele Ayeti” olarak adlandırılmaktadır.¹²⁰

“Mübâhele “behl” kökünden “serbest bırakmak, bir şeyin kayıt ve bağını kaldırmak” anlamındadır. Dolayısıyla kendi haline bırakılan, yavrusunu serbestçe emzirmesine müsaade edilen hayvana “bâhil (serbest bırakılmış)” denir. Duada ibtihal ise yalvarış ve işi Allah’a bırakmak anlamında kullanılmaktadır. Bu kelimenin helak olma, lanetleme ve Allah’ın rahmetinden uzaklaşma anlamında kullanılmasının sebebi ise kulu kendi haline bırakma bu gibi sonuçlar doğurduğu için olsa gerektir. Adı geçen ayette “ibtihal” kelimesinin anlamı, “önemli dini bir mesele hakkında birbirinin sözünü kabul etmeyen iki kişi bir yerde toplanarak Allah Teâlâ’ya yakınmaları ve O’ndan yalancı olan tarafı rezil etmesini ve cezalandırmasını istemeleri şeklinde birbirlerini lanetlemeleridir.”¹²¹

Ehl-i Beyt geleneği içerisinde “Mübâhele Ayeti” isimlendirmesine, yukarıda ifade edildiği gibi, Cafer Bendiderya’nın “Mübâhele Olayı” isimli makalesinde rastlamaktayız.

¹¹⁷ Asifi, “Tathir Ayeti Üzerine”, s. 13 vd.

¹¹⁸ Asifi, “Tathir Ayeti Üzerine”, s. 17.

¹¹⁹ Asifi, “Tathir Ayeti Üzerine”, s. 18.

¹²⁰ Cafer Bendiderya, “Mübâhele Olayı”, *Ehl-i Beyt Mesajı*, yıl 2, sy. 8, Ankara Nisan-Haziran 1995, ss. 15-30.

¹²¹ Bendiderya, “Mübâhele Olayı”, s.15.

Kaynakların bildirdiğine göre Hz. Peygamber ile Necran Hıristiyanları arasında yaşanan İslam'a davet müzakerelerinde onların Hz. İsa'nın ilah olduğunu iddia etmeleri ve bir nevi Hz. Peygamber'i yalancı olduğunu ima etmeleri neticesinde Al-i İmran 3/61. ayet nazil olmuştu. Hz. Peygamber onları "mübaheleye" yani Allah adına yemin edip yalan söyleyen tarafı lanetlemesi için dua etme anlamında "lanetleşmeye" davet etmişti. Yukarıda adı geçen eserde "o sırada mübahele ayeti nazil oldu." ve "Mübahele ayetinde Allah Teala Resulullah'a emrediyor ki"¹²² gibi ifadelerle adı geçen Al-i İmran 3/61. ayet hakkında "Mübahele Ayeti" lafzı kullanılmaktadır.

Son dönem çalışmalarda ayetleri isimleri ile zikretme geleneğine bazı çalışmalarda, başlık düzeyinde olmasa da, metinde zikretme şeklinde yer bulmaktadır. Bunlara örnek olarak Tevbe 9/29. ayet hakkında "Cizye Ayeti,"¹²³ ve Bakara 2/282. ayet için "Müdâyene Ayeti" isimlendirmeleri verilebilir. Yine "Mulâane Ayeti,"¹²⁴ "Müdâyene Âyeti" gibi bazı ayetlerin ismi ile anılması geleneği ilmi araştırmalarda müstakil olarak eserlerin başlığında kullanılmaya devam etmektedir. Müdâyene Ayeti isimlendirmesi ayetin metninin uzun olması hasebiyle muhataba/okuyucuya ayeti hatırlatmak için kullanımından dolayı, günümüzde ismi en fazla kullanılan ayetlerdendir.¹²⁵ Ahzab 33/72. ayete "Emanet Ayeti" olarak isimlendirilme-

¹²² Bendiderya, "Mübahele Olayı", s. 18. Ayrıca makalede bu isimlendirmenin kullanıldığına örnek olarak bkz. age., s. 21-22.

¹²³ Ziya Şen, "Tevbe Sûresi 29. Âyeti Üzerine Bazı Düşünceler" *Fırat Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 15:1, (2010), ss. 99-116, s.105.

¹²⁴ Yıldırım, Enbiya, "Mulâane Ayetlerinin Nüzûl Sebebi," *Cumhuriyet Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 2001, c. V, sy. 1, ss. 191-200.

¹²⁵ "Müdâyene Ayeti" ismiyle yapılan müstakil çalışmalara örnek olarak bkz. Baltacı, Burhan, *Müdâyene Âyeti Tefsiri (Bakara Sûresi 2/282)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ü. SBE, Danışman: Prof. Dr. Yakup Çiçek, İstanbul 1998, 139 s.; Kahraman, Abdullah, "Müdâyene Âyetinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi," *Cumhuriyet Ü. İlahiyat F. Dergisi*, c. 4, sy. 1, Sivas 2000, ss. 193-224. İsmi metinde kullanıldığı eserlere örnek için bkz. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 852; A. Vecdi Can, "Bir Ayetin Işığında İslam Dinin Muhasebeye Bakışı," *Akademik Bakış*, Sayı 15, Ekim 2008, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Celalabat-Kırgızistan, s. 5; "Deyn/borç Ayeti" anlamında yabancı kaynaklarda dahi bu isimlendirme yer bulmuştur. Bkz. el-Alwanî, "The Testimony of Women in Islamic Law," *The American Journal of Islamic Social Sciences*, Heindon USA, 13/2, Summer 1996, s. 173 (metnin orijinalinde "verse of debt").

si günümüzde yaygın bir kullanım olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²⁶ Bu kullanımlar yanında Bakara 2/177. ayet "Birr Ayeti,"¹²⁷ Saff 61/13. ayet "Nusret Ayeti" gibi çeşitli ayetler farklı isim ve sıfatlarla anılmışlardır. Burada konunun anlaşılması açısından verilen örnekler yeterli görülmüştür.

DEĞERLENDİRME

Araştırmamızda yer verilen rivayetlerden hareketle geleneğimizde Kur'ân ayetlerinin bazılarına çeşitli isimler verildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu isimlendirme bazen içeriğindeki bir kelimedenden hareketle yapılırken bazen de ayetin anlam içeriğinden/konusundan dolayı yapılmıştır.

Ayetleri isimlendirmenin erken dönemlere kadar uzandığı kanaatine varmış olmamıza rağmen bu isimlendirmeyi içeren rivayetlerin benzerlerinin ayet isimleriyle değil de ayetin metni ile gelmiş olmasından hareketle isimlendirmenin belli bir dönemin geleneği olduğu sonucuna varmak oldukça zor görünmektedir. Bu isimlendirmenin daha sonraki dönemlerde de devam ettirilmesi, hatta günümüzde dahi kullanılıyor olması bunun en önemli kanıtıdır.

Ayet el-Kursî gibi belli ayetlerin isimlendirmesinin daha erken dönemlere kadar uzanırken bazı ayetlerin adlandırılmasının ise daha sonraki dönemlere ait olduğu, hatta günümüzde de yeni bazı isimlendirmelerin ortaya konulduğu gözlenmektedir.

Ayetlerin isimlendirilmesinin sebebi, ayet hakkındaki doğrudan veya dolaylı herhangi bir bilgi, husus veya yargı ifade edilirken ilgili ayete atıf yapma zorunluluğu bulunduğu anda, ayeti zikrederek konuyu uzatmamak ya da muhataplara ayetin metnini veya anlamını hatırlatacak bir isim ile kısaca belirtmek ihtiyacından doğmuş bir kullanım kolaylığıdır. Bu şekilde bir isimlendirme rivayet geleneği içerisinde sıkça kullanılmıştır. Fakat adı geçen ismin, rivayetin dayandığı kaynak raviye aidiyeti kesin değildir. Çünkü aynı rivayetin ayetin ismi ve ayetin metni ile raviye isnat edilen tarihleri mevcuttur. Bu yüzden çoğu isimlendirmeyi

¹²⁶ Betül Tosyalıoğlu, *Emânet Risâleleri ve Tasavvufta Emânet Anlayışı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dnş. Doç. Dr. Safi Arpağuş, MÜ SBE, İstanbul 2010, s. 50, 82.

¹²⁷ Mahmûd Şeltût, "Bakara Sûresi'nin Gerdanlığı Birr (İyilik) Âyetinin Tefsiri," *Tasavvuf*, çev. İdris Şengül, c. 3, sy. 7, ss. 321-335, Ankara 2001.

genelde sonraki dönemlerde rivayetleri nakleden ravilerce, yine kullanım kolaylığı olması için, başvurulan bir yol olarak kabul etmek yerinde olacaktır.

Bir diğer sebep de müstakil ayet tefsirlerinin isimlendirilmesinde ve günümüzde hazırlanan tez, makale ve kitap türü eserlerin adlandırılmasında ayeti kısaca ifade etmek ve okuyucuya işaret etmek için bu tür bir isimlendirmeye başvurulmuş olması gerçeğidir.

Ayetlerin isimlendirilmesi geleneği erken dönemlerden başlamak suretiyle günümüze kadar gelen bir gelenektir. Erken dönem rivayetlerinde ve günümüzde özellikle Bakara 2/255. ayet için sözlü ve yazılı olarak “Ayet el-Kursî” kullanımı ile “Besmele” en yaygın isimlendirmelerdir. Diğer kullanımlar özellikle yazılı metinlerde tercih edilmektedir. Günümüzde daha ziyade başlıklarda yer bulan bu kullanım, geçmişte olduğu gibi, ayetin metnini uzun uzadıya zikretmek yerine muhataplara kısaca ayeti hatırlatmak için başvurulan bir yol olmuştur.

Çoğunluğu el yazmaları halinde ve sadece bir ayetin tefsirine hasredilmiş olan müstakil ayet tefsirlerinin başlıklarında ayetin metni ile isimlendirmeler yanında bu tür isimlendirmeler de kullanılmaktadır. Ayrıca, başlık verilmeden yazılan/istinsah edilen risalelerin kataloglanması esnasında tefsir edilen ayette yer alan bir kelimeye ya da içeriğine uygun olarak ayet ismi içeren bir başlık verilmiştir. Bu başlıklarda kullanılan ayet isimleri yine gelenek içerisinde yer alan isimlendirmelerdir ki bu uygulama da isimlendirme geleneğinin günümüzde de devam ettiğinin en önemli göstergesidir.

Her Kur’ân ayetinin bir ismi olmadığı veya her bir ayetin belli bir sıfatla muttasıf bulunmadığı bilinen bir husustur. Ayetlerin isimlendirilmesinde ise bir ismin birden fazla ayet için kullanıldığına dair farklı rivayetlere rastlamaktayız. Bir ayete birden fazla isim verildiği de gözden kaçırılmaması gereken özelliklerden birisidir. Özellikle surelerin isimlerinin tevkifiliği tartışmaları ekseninde ayetlerin isimlendirmesini değerlendirecek olursak, bu farklılıklar ve tekdüze olmayış ayetlerin isimlendirilmesinde böyle bir tevkifiliğin olmadığı sonucuna bizleri götürmektedir.

Temennimiz, bu çalışmanın ileride yapılacak araştırmalara ışık tutması, Kur’ân Tarihi’ne eserlerinde ayetlerin isimlendirilmesinin yer almasına ve yapılacak ayet tefsiri araştırmalarında ayetlerin isimlerine değinilmesine vesile olmasıdır.

Kaynakça

Yazma Eserler

- 05 Ba 1816/2, *Şerhu Âyeti'l-Kursî*, (müellifi bilinmiyor) mb., vr. 76b-82a, istinsah tarihi: (1180/1765), Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi Yazmaları.
- 05 Ba 976/4, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkindî (373/983), *Risâletu'l-Besmele*, vr. 99a-100a, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi Yazmaları.
- 06 Mil Yz A 3757/5, *Risâle fî Fedâilî Âyeti'l-Kursî*, mb., vr. 37b-38b, dvd nu. 204, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu.
- 06 Mil Yz A 5629/9, *Tefsîru Besmele*, mb., vr. 35b, dvd nu.333, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu.
- 06 Mil Yz A 8368/2, *Tefsîru Âyeti'l-Kursî*, mb., istinsah tarihi: (1710/1756), vr. 14a-150a, dvd nu. 552, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu.
- 10 Dur 88, *Risâle fil-Besmele*, mb., müstensih: Ahmed es-Sahavî, istinsah tarihi (1197/1782), 38 vr., Balıkesir Dursunbey İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi Yazmaları.
- 16 Ha 49-2, Şerafuddîn Davûd b. Mahmûd el-Kayserî (751/1350), *Risâle fî Hakkil-Besmele*, vr. 204a-205b+1, Haraççioğlu Koleksiyonu, Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi.
- 19 Hk 402/11, Cemâluddîn Halvetî İsmâil b. Abdillâh er-Rûmî (899/1494), *Risâletu Te'vîlî'l-Besmele*, vr. 85b-89b, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi Yazmaları.
- 25 Hk 23993, Ebû Sa'îd Muhammed b. Mustafâ el-Hâdimî (1175/1762), *Risâle fî Beyâni "Bismillahir-Rahmânir-Rahîm"*, müstensih: Muhammed Hıfzı b. Ahmed el-Erzurumî, istinsah tarihi: (1266/1848), 83 vr., Erzurum İl Halk Kütüphanesi Yazmaları.
- 37 Hk 417/2, *Tefsîru Âyeti'l-Kursî*, mb., vr. 89b-146b, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Yazmaları.
- 37 Hk 835/1, Hâdimî, *Şerhu'l-Besmele*, müstensih: Ali b. Muhammed, istinsah tarihi: (1198/1783), vr. 1b-33a, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Yazmaları.

- 45 Hk 1310/7, *Risâle-i Tefsîr-i Besmele*, mb., vr. 83b-101a, Manisa İl Halk Kütüphanesi Yazmaları.
- 55 Hk 970/20, Ahmed b. Ömer el-İskenderânî ed-Dimaşkî (795/1392), *Futûhu'l-Ğaybi'l-Kudsî fi Tefsîri Âyet el-Kursî*, vr. 103a-105b, dvd nu. 1657, Milli Kütüphane, Samsun İl Halk Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu.
- 55 Vezirköprü 591/3, *Tefsîr-i Sûre-i Kevser ve Âyet el-Kursî*, mb., vr. 55b-56a, dvd nu. 1689, Milli Kütüphane Samsun Vezirköprü İlçe Halk Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu.

Diğer Kaynaklar

- Ahmed, Ebû 'Abdillâh Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî (241/855), *Musned*, I-VI, Muessesetu Kurtuba, Mısır ts.
- Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî (807 h.), *Mecme'u'z-Zevâid ve Menbe'u'l-Fevâid*, I-X, ys.
- Alwanî, "The Testimony of Women in Islamic Law," *The American Journal of Islamic Social Sciences*, Heindon USA, 13/2, Summer 1996.
- Âmidî, Ebû'l-Hasen Seyfuddîn Ali b. Muhammed (631/1233), *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, I-IV, Kahire 1968.
- 'Âmir, 'Abdullatîf Muhammed, *ed-Duyûn ve Tevsîkuhâ fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Dâru Mercân, Kahire 1984.
- Asifî, Muhammed Mehdi, "Tathir Ayeti Üzerine", *Ehl-i Beyt Mesajı*, yıl 2, sy. 7, Ankara Ocak-Mart 1995, ss. 7-20.
- Aydemir, Abdullah, "Besmele," *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, c. 10, sy. 106-107, Ankara 1971, ss. 82-90.
- Baltacı, Burhan, *Müdâyene Âyeti Tefsiri (Bakara Sûresi 2/282)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ü. SBE, Danışman: Prof. Dr. Yakup Çiçek, İstanbul 1998, 139 s.
- Bedir, Ahmet "Sûrelerin İsimleri," *Harran Ü. İlahiyat F. Dergisi*, sy. 5, Şanlıurfa 1999, ss. 167-216.
- Bendiderya, Cafer, "Mübahale Olayı", *Ehl-i Beyt Mesajı*, yıl 2, sy. 8, Ankara Nisan-Haziran 1995, ss. 15-30.

- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yay., İstanbul ts.
- Birişik, Abdülhamit, "Kur'an, Tarifi ve İsimleri" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara 2002, c. XXVI, ss. 383-384.
- Buhârî, Ebû 'Abdillah Muhammed b. İsmâil el-Cû'fî (256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VI, tah. Mustafâ Dîb el-Buğâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1407/1987.
- Can, A. Vecdi, "Bir Ayetin Işığında İslam Dinin Muhasebeye Bakışı," *Akademik Bakış*, Sayı 15, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Celalabat-Kırgızistan 2008.
- Carra B. de Vaux, "Basmala." *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Edited by: P. Bearman; , Th. Bianquis; , C.E. Bosworth; , E. van Donzel; and W.P. Heinrichs. Brill, 2011. Brill Online. Cukurova University. 12 October 2011.
<http://brillonline.nl/subscriber/entry?entry=islam_COM-0102>
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV. Yay., Ankara 1989.
- Coşkun, Muhammed, *İbadet Ayetlerinin Antropolojik Yorumu*, Danışman: Prof. Dr. Hasan Elik, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ü. SBE, 2010.
- Çetin, Abdurrahman, "Kur'an'a Göre Kur'an'ın İsim ve Sıfatları," *Uludağ Ü. İlahiyat F. Dergisi*, sy. 5, c. 5, Bursa 1993, ss. 67-103.
- Çetin, Mustafa, "Ayetü'l-Kürsî," *DİA*, İstanbul 1991, c. IV, ss. 244-245.
- Demirci, Muhsin *Tefsir Usûlü*, MÜİF Vakfı Yay., İstanbul 2007.
- Demireşik, Ömer Faruk *İtab Ayetleri Işığında Hz. Peygamber'in Dindeki Yeri Ve İsmeti*, Danışman: Prof. Dr. Bedrettin Çetiner, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜ SBE, 2003.
- Derman, M. Uğur ve Mustafa Uzun, "Besmele (Hat)," *DİA*, c. V, ss. 532-537.
- Ebû Dâvûd, Suleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî (275/888), *Sunenu Ebî Dâvûd*, I-III, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut 1409/1988.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-X, Eser Neşriyat, İstanbul ts.
- Graham, William A. "Basmala." *Encyclopaedia of Islam, (EI 3)*. Edited by: Gudrun Krämer; Denis Matringe; John Nawas; Everett Rowson. Brill, 2011. Brill Online. Cukurova

- University. 12 October 2011 <http://brillonline.nl/subscriber/entry?entry=ei3_COM-23497>
- Hatib el-Bağdâdî, Ahmed b. 'Ali Ebû Bekr (393-464), *Târîhu Bağdâd*, I-XIV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut ts.
- İbn Ebî Hâtim, Abdurranmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî (327/939), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm Musneden 'an Rasûlillâhi ve's-Sahâbeti ve't-Tâbiîn*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, Riyâd 1417/1997.
- İbn Hacer, Hafız Ahmed b. 'Ali b. Hacer el-'Askalânî (852 h.), *Fethu'l-Bârî*, (Şâmîle2 Programı kullanılmıştır.)
- İbn Hazm, Ebû 'Abdillâh Muhammed, *fi Ma'rifeti'n-Nâsîh ve'l-Mensûh*, (Şâmîle2 Programı kullanılmıştır.)
- İbn Hibbân (354 h.), Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temîmî, *Sahîh*, I-XVIII, tah. Şu'ayb el-Arnaût, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1414/1993.
- İbn Huzeyme, Muhammed b. İshâk Ebû Bekr es-Sulemî en-Neysâbûrî (223-311), *Sahîh*, I-IV, tah. Muhammed Mustafâ el-A'zamî, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1390/1970.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâ'îl (774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, I-IV, Mektebetu'l-Menâr, Ürdün 1990.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed (711/1311), *Lisânu'l-'Arab*, I-XV, Dâru Sadr, Beyrut ts.
- İbn Selâme, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Şâmîle2 Programı kullanılmıştır.)
- İbnu'l-'Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. 'Abdillâh (543/1148), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Kahire 1974.
- İbnu'l-Cevzî, *Nevâsihu'l-Kur'ân*, (Şâmîle2 Programı kullanılmıştır.)
- İbnu'l-Esîr, Mecduddîn el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî (544-606 h.), *en-Nihâye fi Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, I-V, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1963.
- İsfehânî, Ebû'l-Kâsım Huseyn b. Muhammed b. Fadl er-Râğıb (502/1108), *el-Mufredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*, Matbaatu'l-Meymeniyye, Mısır 1306.
- Kahraman, Abdullah, "Müdâyene Âyetinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi," *Cumhuriyet Ü. İlahiyat F. Dergisi*, c. 4, sy. 1, Sivas 2000, ss. 193-224.

- Kaya, Remzi, "Kıraat Açısından Abdest Ayeti," *Uludağ Ü. İlahiyat F. Dergisi*, sy. 5, c. 5, Bursa 1993, ss. 255-266.
- Keskioğlu, Osman, *Nüzûlünden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, TDV Yay., Ankara 1989.
- Kılıçarslan, Mehmet, *Edebi Açından Kur'an'daki Dua Ayetleri*, Danışman: Doç. Dr. Hasan Keskin, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Ü. SBE, 2006.
- Kurtubî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (671/1273), *el-Câmi'u li Ahkâmî'l-Kur'an*, I-XX + F, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut 1413/1993.
- Mahallî, Celaledin Muhammed b. Ahmed-Suyutî, Celalettin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1989.
- Mizzî, Yûsuf b. Ez-Zekiy Abdurrahmân Ebû'l-Haccâc (654-742), *Tehzîbu'l-Kemâl*, I-XXXV, Risâle, Beyrut 1400/1980.
- Muhammed b. İsmâ'îl es-San'ânî el-Emîr (773-852), *Subulu's-Selâm*, I-IV, tah. Muhammed 'Abdul'azîz el-Hûlî, Beyrut 1379.
- Munâvî, Muhammed Abdurraûf el-Munâvî (1031 h.), *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*, I-VI, Mısır 1356.
- Muslim, Ebû'l-Huseyn Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (h.261), *Sahîhu Muslim*, I-V, thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî, Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-'Arabî, Beyrut 1412/1991.
- Nevevî, Muhyiddin Ebû Zekeriyya Yahyâ b. Şeref (676 h.), *Şerhu Sahîhi Muslim*, (Şâmîle2 Programı kullanılmıştır).
- Nurbaki, Haluk, *Ayet-el Kürsi Yorumu*, Damla Yay., İst. ts.
- Odabaş, Paşa, *Kur'an'daki Azap Ayetlerinin Vaaz ve İrşatta Kullanılmasının Din Eğitimi Açısından Tahlihi*, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Ü. SBE, 2006.
- Okçu, Abdülmecit, "Taberî Tefsirinde Abdest Ayetinin Yorumu ve Taberî'nin Konuyla İlgili Görüşleri Üzerine Bazı Mülâhazalar," *Atatürk Ü. İlahiyat F. Dergisi*, sy. 19, Erzurum 2003, ss. 219-248.
- Özcan, Ruhî, *el-Hâvî 'alâ Şurûti't-Tahavî*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bağdat 1972.
- Paçacı, Mehmet, *Kur'an'a Giriş*, İsam Yay., İstanbul 2006.

- Sâbûnî, Muhammed 'Ali, *Safvetu't-Tefâsîr*, I-III, Dersaâdet Kitabevi, İstanbul ts.
- Sâvî, Şeyh Ahmed, *Hâşiyetu's-Sâvî 'alâ Tefsîri'l-Celâleyn*, I-IV, Eser Neşriyat, İstanbul ts.
- Suyûtî, Celâluddîn 'Abdurrahmân (911 h.), *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, I-II, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1987.
- Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.
- Sülün, Murat, "Makâm-ı Mahmûd Ayetine Farklı Bir Yaklaşım," *Ankara Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 50: 2 (2009), ss. 13-38.
- _____, "Nefs-i Mutma'inne Ayetine Yeni Bir Yaklaşım," *Ankara Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 50: 1 (2009), ss. 1-24.
- Şeltût, Mahmûd, "Bakara Sûresi'nin Gerdanlığı Birr (İyilik) Âyetinin Tefsiri," *Tasavvuf*, çev. İdris Şengül, c. 3, sy. 7, ss. 321-335, Ankara 2001.
- Şen, Ziya, "Tevbe Sûresi 29. Âyeti Üzerine Bazı Düşünceler" *Fırat Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 15:1, (2010), ss. 99-116.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî (1250/1834), *Neylu'l-Evtâr Şerhu Munteka'l Ahbâr*,
- Taberî (310/922), *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, ("Şâmile2" programı kullanılmıştır).
- _____, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân (2)*, I-XV, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988.
- Tosyalıoğlu, Betül, *Emânet Risâleleri ve Tasavvufta Emânet Anlayışı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dnş. Doç. Dr. Safi Arpaguş, MÜ SBE, İstanbul 2010.
- Uzun, Mustafa, "Besmele (Kültür ve Edebiyat)," *DİA*, c. V, ss. 538-540.
- Yıldırım, Enbiya, "Mulâane Ayetlerinin Nüzûl Sebebi," *Cumhuriyet Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 2001, c. V, sy. 1, ss. 191-200.
- Yıldırım, Suat, "Besmele," *DİA*, İstanbul 1992, c. V, ss. 530-531.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân b. Kaymâz, Ebû 'Abdillâh (673-748), *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, I-XXIII, tah. Şu'ayb el-Arnaût, Beyrut 1413.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. 'Abdillâh (794/1392), *el-Burhân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1990.

Tradition of Denomination of Quranic Verses

Citation / ©-Baltacı, B. (2011). Tradition of Denomination of Quranic Verses, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 11 (1), 21-53.

Abstract- *It is known that Quran and it's surahs have named. There have been the names of some of these verses in our sources. However, there have not been any mention about the denomination of the verses in them. In this study, we deal with denomination of verses of Quran. We pointed out only some of the names of the verses which mentioned in classical and modern literature. Moreover, we tried to explain why those denomination were preferred.*

Key words- *Quran, verse, denomination of verses, names of the verses, Basmala, Ayah al-Kursî.*